

УДК 330.87:338.24

Одношевна О.О.

*кандидат економічних наук, старший викладач
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету***ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ
ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ****WAYS OF IMPROVING ACCOUNTS RECEIVABLE MANAGEMENT PROCESS****АНОТАЦІЯ**

У статті проаналізовано сучасний стан процесу погашення дебіторської заборгованості. Виявлено основні проблемні аспекти стосовно розрахунків із контрагентами. Розроблено основні шляхи оптимізації дебіторської заборгованості за допомогою вдосконалення процесу обліку й аудиту розрахунків із покупцями і замовниками. Запропоновано до впровадження розроблений механізм удосконалення обліку дебіторської заборгованості, а також форму внутрішньої звітності підприємства по результатам розрахунків із дебіторами. Розроблено схему оцінки дебіторської заборгованості.

Ключові слова: оптимізація, механізм, форма звітності, оцінка дебіторської заборгованості.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализировано современное состояние процесса погашения дебиторской задолженности. Выявлены основные проблематичные аспекты касательно расчетов с контрагентами. Разработаны основные пути оптимизации дебиторской задолженности с помощью усовершенствования процесса учета и аудита расчетов с покупателями и заказчиками. Предложены к внедрению разработанный механизм усовершенствования учета дебиторской задолженности, а также форма внутренней отчетности предприятия по результатам расчетов с дебиторами. Разработана схема оценки дебиторской задолженности.

Ключевые слова: оптимизация, механизм, форма отчетности, оценка дебиторской задолженности.

ANNOTATION

To analyze the current state of the process of collection of receivables. The basic problematic aspects regarding payments to contractors. Developed basic ways to optimize accounts payable by improving the process of accounting and audit settlements with buyers and customers. It is proposed to introduce a mechanism designed to improve accounts receivable, as well as a form of internal reporting on the results of calculations with debtors. Developed evaluation scheme receivables.

Keywords: optimization, mechanism, reporting form, the assessment of receivables.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання одним із найбільш складних і суперечливих питань українського обліку можна вважати облік дебіторської заборгованості, що пов'язано із загостренням проблем неплатежів. Зрозуміло, що незалежно від причин виникнення дебіторської заборгованості уникнути її неможливо, тому підприємству необхідно шукати способи ефективного управління дебіторською заборгованістю, зокрема вдосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків, організації ефективної та дієвої системи внутрішньогосподарського контролю тощо. Насамперед слід зазначити, що в П(С)БО 10 не передбачено чіткого розмежування понять довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованості, не відзначено, що їх об-

лік ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, поточна заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним. Потрібно створити спеціальну класифікацію дебіторської заборгованості, що надасть можливість здійснювати порівняльний аналіз варіантів угруповання розрахунків із дебіторами за класифікаційними ознаками [3, с. 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах товарне кредитування набуває все більшого розповсюдження та стає однією з необхідних умов прискорення реалізації товарів в оптовій ланці. В операційній діяльності багатьох підприємств товарне кредитування займає значне місце у збутовій діяльності. Сучасний стан взаєморозрахунків між підприємствами характеризується значною часткою дебіторської та кредиторської заборгованості за товари в їх обігових активах та поточних зобов'язаннях. Так, на думку Білозерцева В.С., наявність дебіторської заборгованості пов'язана з пошуком компромісного рішення між ризиком та доходністю. Її оптимальний розмір визначається порівнянням вигравів, які підприємство розраховує отримати при певному рівні інвестованих у дебіторську заборгованість коштів, з витратами, котрі воно буде нести для цього [1, с. 19]. Своєю чергою, Коваленко Д.І. стверджує, що слід зазначити динамічний характер та варіабельність дебіторської заборгованості як елементу оборотних коштів підприємства [2, с. 26]. Соловей Н.В. стверджує, що в бухгалтерському обліку підприємств обліку дебіторської заборгованості приділяється багато уваги. Від оперативності та правильності поданої інформації про стан дебіторської заборгованості залежить своєчасність вжиття заходів щодо її погашення і відображення у фінансовій звітності підприємства за звітний період [4, с. 45].

Врахувавши думку науковців із приводу обліку й аудиту дебіторської заборгованості, підкреслимо, що процес оптимізації її управління залишається дискусійним питанням і потребує більш поглибленого вивчення.

Мета статті полягає в усесторонньому аналізі процесу управління дебіторською заборгованістю, а також розробці шляхів оптимізації її обліку й аудиту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення ефективної системи контролю якості

обліку розрахунків із дебіторами вимагає розробки чіткої та досконалої класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації способів її оцінки та документів аналітичного обліку, що дасть змогу накопичувати інформацію про розрахунки з дебіторами з різними рівнями деталізації й узагальнення. Потребують розробки також моделі співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості та певного інструментарію, який дав би змогу швидко та якісно виявляти негативні явища, що впливають на кількісні й якісні зміни цих заборгованостей. Бажаним є співвідношення, коли кредиторська заборгованість переважає дебіторську на 10–20%. Однак, як показують дослідження, на деяких підприємствах кредиторська заборгованість переважає зобов'язання дебіторів у 10 і більше разів [3, с. 25].

Для організації обліку та аналізу розрахунків із покупцями і замовниками важливе місце посідає класифікація дебіторської заборгованості. Від правильної класифікації дебіторської заборгованості, а також від правильно обраних класифікаційних ознак залежатиме не лише порядок її обліку взагалі чи окремого її складника, а й ефективності управління нею [1, с. 21].

Необхідно приділити значну увагу вибору форм розрахунків із покупцями та замовниками. Серед усіх форм безготівкових розрахунків найнадійнішою є акредитив. Він виставляється в банку постачальника і забезпечує своєчасність розрахунків за відвантажену продукцію. Таким чином, із метою надання якісної бухгалтерської інформації про заборгованість господарчого суб'єкту, користувачам для прийняття рішень пропонується розробити таку форму бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, для якої властиві:

- єдиний правильний підхід до обліку дебіторської заборгованості;

- якісний облік довгострокової дебіторської заборгованості, зумовлений наявністю розробки єдиного підходу до реєстрації та обліку довгострокової дебіторської заборгованості в системі синтетичних рахунків; веденням аналітичного обліку за кожним видом довгострокової дебіторської заборгованості в розроблених відомостях аналітичного обліку; узагальненням та накопичуванням аналітичної інформації про довгострокову дебіторську заборгованість [3, с. 16].

Для вдосконалення системи обліку та аудиту дебіторської заборгованості можна порекомендувати:

1. Розробити комплекс заходів щодо:

- пошуку можливостей збільшення кількості покупців і замовників підприємства з тим, щоб зменшити масштаб ризику несплати боргів;

- постійного моніторингу потенційних дебіторів (оцінювання фінан-

сового стану та платоспроможності, ринкової репутації, іміджу тощо).

2. Створити резерв сумнівних боргів та виробити порядок його визначення в обліковій політиці підприємства.

3. Своєчасно здійснювати контроль співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування.

4. Управління при лімітуванні дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і в розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і періодично переглядати граничні суми.

5. Систематично проводити інвентаризацію заборгованості.

Етапи удосконалення системи обліку дебіторської заборгованості за розрахункам із покупцями та замовниками представлено на рис. 1.

Спираючись на рис. 1, зазначимо, що для вдосконалення обліку дебіторської заборгованості та прийняття рішення про її погашення керівництво підприємства повинно володіти достовірною інформацією про всі взаєморозрахунки підприємств за конкретний період. Це дасть змогу чітко окреслити грошові потоки підприємства, а також мінімізувати ризик виникнення заборгованості.

Виникнення дебіторської заборгованості пов'язано з принципом нарахування, сутність якого полягає в тому, що незалежно від сплати в момент відвантаження продукції, передачі послуг чи права власності на них підприємство відображає отримання доходу, а в разі відсутності оплати – одночасно і дебіторську заборгованість. Виникнення простроченої дебіторської заборгованості є об'єктивним процесом, зумовленим існуванням ризиків під час взаєморозрахунків між контрагентами за результатами

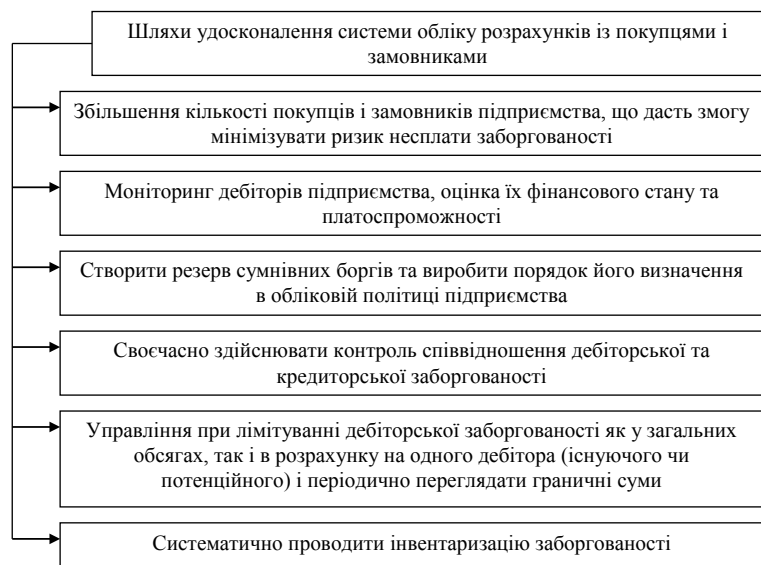

Рис. 1. Розроблений механізм удосконалення обліку дебіторської заборгованості

господарської операції. Задля об'єктивності та достовірності відображення дебіторської заборгованості як активу, підприємствам варто звертати увагу на строки погашення дебіторської заборгованості та розраховувати резерви сумнівних і безнадійних боргів для сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Сумнівна заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Важливим вважаємо той факт, що дебіторська заборгованість є джерелом утворення активів боржника, який цим може користуватися і використовувати засоби без права на це. Пропонуємо розроблену форму внутрішньої звітності для узагальнення результатів розрахунків із покупцями і замовниками для більш оптимального їх управління (табл. 1). Дані представленого документу свідчать, що обов'язковим повинно бути оприлюднення інформації по цій формі звітності, оскільки це дасть можливість: виявити непорядних боржників; простежити стан розрахунків контрагентів і в разі виникнення підозри в їх ненадійності – завчасно відмовитись від співпраці; зробити більш прозорішими взаєморозрахунки; допомогти відділу по справам банкрутства бачити потенційних неплатоспроможних контрагентів.

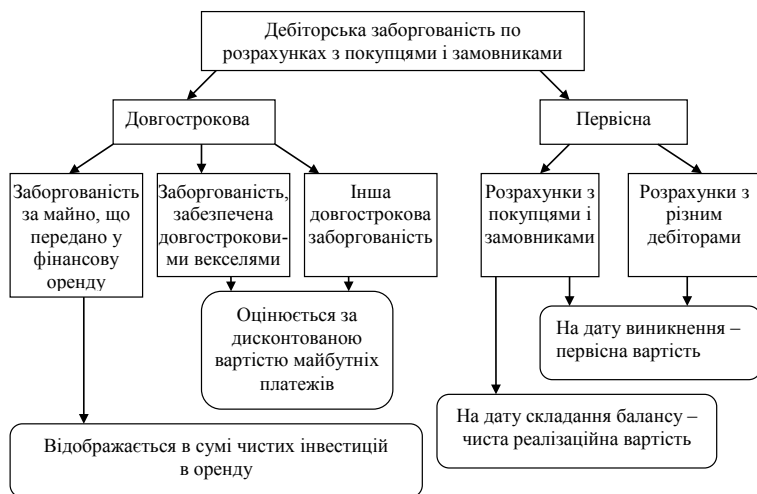

Рис. 2. Схема оцінки дебіторської заборгованості як передумова якісного складання плану і програми аудиторської перевірки

У процесі якісного аналізу сфери розрахункових відносин із контрагентами та надання рекомендацій щодо подальшого успішного проведення аудиту підприємства важливе місце займає саме достовірною оцінкою дебіторської заборгованості як передумова для правильного відображення її у звітності та визначення аудитором оптимальної програми та плану аудиту дебіторської заборгованості. Запропонована схема оцінки дебіторської заборгованості як передумови якісного складання плану і програми аудиту представлена на рис. 2.

Дані рис. 2 свідчать, що якісною характеристикою аудиту є врахування особливостей господарської діяльності кожного окремого замовника, виявлення різноманітних факторів, що мають вплив на аудиторський висновок. Із цією метою доцільно застосовувати розширений спектр аудиторських процедур, зокрема аналітичних.

Вважаємо, що враховуючи кожен окремо взяту ситуацію на підприємстві-замовнику, аудиторю варто здійснювати аналіз дебіторської заборгованості, використовуючи й інші показники.

Основним показниками для аналізу дебіторської заборгованості, блок якого включений до програми аудиту, повинні бути:

- оборотність дебіторської заборгованості – визначається відношенням виручки від реалізації до середнього залишку дебіторської заборгованості;
- період погашення дебіторської заборгованості – визначається відношенням кількості календарних днів у періоді на оборотність дебіторської заборгованості;
- середній період інкасації дебіторської заборгованості – визначається відношенням середнього залишку дебіторської заборгованості до суми ододенного обороту по реалізації продукції у визначеному періоді;
- коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості – визначається відношенням суми дебіторської заборгованості, не оплаченої у встановлений строк, до загальної суми дебіторської заборгованості;

Таблиця 1

Розроблена форма звітності по результатам розрахунків із покупцями і замовниками
Інформація про дебіторську заборгованість станом на 1 _____ 20__ р.

№ п/п	Контрагенти-боржники			Дебіторська заборгованість						
	Назва підприємства	Код ЄДРПОУ	Адреса підприємства	у тому числі:				Всього	Створено резерв сумнівних боргів	Визнано безнадійним боргом
				до 3-х місяців	від 3-х місяців до 1 року	від 1 до 2 років	понад 2 роки			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

– частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів – визначається відношенням суми дебіторської заборгованості до суми поточних активів;

– ефект, отриманий від інвестування засобів у дебіторську заборгованість по розрахунках із покупцями та замовниками – визначається як різниця між додатковим прибутком, отриманим від збільшення обсягів реалізації продукції за рахунок наданого кредиту, поточними витратами по організації кредитування та інкасації боргу та сумою прямих фінансових утрат від неповернення боргу;

– коефіцієнт ефективності інвестування засобів у дебіторську заборгованість – визначається відношенням суми ефекту, отриманого від інвестування коштів у дебіторську заборгованість по розрахунках з покупцями та замовниками, до середнього залишку дебіторської заборгованості у визначеному періоді.

Висновки. Отже, підкреслимо, що вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю надасть можливість вибору її оптимального розміру для кожного окремого підприємства, максимально уникати простро-

чення термінів її погашення, оптимізації контингенту покупців та замовників, урахуваючи їх платоспроможність, що, своєю чергою, вплине на зменшення обсягів сумнівних боргів, безнадійної заборгованості, а також удосконалення управлінського аспекту стосовно витрат та доходів кожного окремого підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белозерцев В.С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств оптової торгівлі / В.С. Белозерцев // Вісник Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара. – 2010. – № 10. – С. 56–58.
2. Коваленко Д.І. Удосконалення розрахунку оптимального розміру дебіторської заборгованості підприємств легкої промисловості України / Д.І. Коваленко // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 16. – С. 65–69.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 627.
4. Соловей Н.В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості / Н.В. Соловей, К.І. Маліношевська // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: збірник наукових праць НАУ. – 2010. – Вип. 25. – С. 125–130.